

Bommelerwaard en de westelijke Tielerwaard moet toch ook na te gaan zijn hoe de economische ontwikkeling er tussen 1800 en 1850 is geweest, welke gezindten er waren, hoe de gemeentebesturen, de kerkeraden en kerkvoogdijen waren samengesteld en hoe de prediking in de hervormde gemeenten was? Maar daarom was het de schrijver kennelijk niet te doen. Hij richtte zich op een 'handjevol landbouwers, bakkers en kooplui, arbeiders en dienstbaren' en beschrijft wat zij om hun geloofsovertuiging hebben moeten lijden. De volledigheid staat soms de duidelijkheid in de weg. Maar dat zullen de nakomelingen van de vervolgden en de geïnteresseerden in de streek geen bezwaar vinden. De fiere aankondiging 'Eerste deel' doet vermoeden dat de schrijver met zijn onderzoekingen over 'andere delen van ons land' reeds een eind op weg is. Hem zij toegewenst dat hij ook daarover zal kunnen publiceren. Ook wie zijn overtuiging niet deelt, kan uit dit boek een indruk krijgen van een geloofsvervolging, die honderden dwong om Nederland te verlaten en die leidde tot een gereformeerde volksplanting in Iowa.

O. J. de Jong

C. A. M. M. van de Put, *Volksleven in Tilburg rond 1900* (Assen, 1971, 281 blz., f 45.-).

Wij hebben hier te doen met een vlot leesbare, interessante studie. Deze beschrijft in hoofdzaak de gezondheidszorg: het onderwerp is dus beperkter, dan de titel aangeeft. Het boek bestrijkt ongeveer de periode 1865-1918.

Een overzicht van de inhoud van dit Nijmeegse proefschrift kan slechts in grote trekken worden gegeven. De schrijver behandelt de volkshuisvesting en de woningbouw; hij gaat in op de vervuiling van de Voortse stroom, een *question brûlante* in het toenmalige Tilburg, ontstaan tengevolge van de industriële concentratie in combinatie met de afvoer van faeces en bevorderd door een eigenwijs gemeentebestuur. Vervolgens passeren de armenzorg, het Burgerlijk Armbestuur en bijzondere - kerkelijke - instellingen van weldadigheid de revue. Daarna stelt hij de geneeskundige wetgeving, de meest voorkomende ziekten en de sterfte, speciaal de kindersterfte, aan de orde. Tot slot geeft hij een overzicht van de geschiedenis van de geneeskundige zorg, de overige gezondheidszorg en het toezicht op de volksgezondheid.

Het aantrekkelijke van dit werk is, dat de schrijver zoveel mogelijk heeft geprobeerd, de ontwikkeling, die zich in Tilburg op de genoemde gebieden voordeed, te schetsen tegen de achtergrond van de overeenkomstige ontwikkeling, die zich gelijktijdig op nationaal niveau voltrok. Hoewel hij daarbij soms wat globaal te werk is gegaan, neemt dit toch niet weg, dat hij erin is geslaagd, aan de door hem behandelde onderwerpen relief te geven.

Enkele malen vraagt men zich echter af, of hij daarbij niet wat vergaand op details is ingegaan; zij tenderen soms naar de *petite histoire* - op zichzelf geen bezwaar. In dit verband zou gewezen kunnen worden op de boer, die met de melk ging knoeien, nadat hem voor zijn stalverzorging een medaille en een diploma waren toegekend (p. 207). Of op de Tilburgse vroedvrouw, die zich in het *Tijdschrift voor Practische Verloskunde* beklaagde over de oneerlijke concurrentie, haar door twee artsen aangedaan, met de daaropvolgende nasleep (182). Ik vraag me voorts af, of het noemen van de namen van armen en krankzinnigen (67, 108), van personen, die hun kinderen onverzorgd achterlieten (73), van prostituées (131) en van de medicus, die de armen veronachtzaamde (173) wel gelukkig is. Een feit is, dat deze - en andere - details in het tijdsbeeld passen en het relaas verlevendigen.

De auteur gaat vrij uitvoerig in op de vraag, aan welke oorzaken de hoge kindersterfte in Tilburg, waar in 1915 bijna 29 % van de zuigelingen beneden het jaar stierf, moet wor-

RECENSIES

den toegeschreven. Daarbij baseert hij zich op het resultaat van een onderzoek naar de sterfte van pasgeborenen, in 1912 ingesteld. Het antwoord is niet in alle opzichten bevredigend. De schrijver merkt zelf op, dat het een gecompliceerde materie betreft, omdat verscheidene factoren door elkaar heen werken. Daar zit echter juist het cruciale punt, waarom problemen als het onderhavige soms lastig of in het geheel niet tot een oplossing kunnen worden gebracht. Het zal ieder duidelijk zijn, dat er tussen de verklarende factoren - de aard van de voeding (natuurlijke versus kunstvoeding), de hygiëne van de verzorging, de woningtoestanden, de welstand van de ouders, het beroep van de vader, de godsdienst der ouders, de grootte van het gezin en de leeftijd van de moeder - verband bestaat. De mate, waarin een factor heeft gewerkt, is daarom niet vast te stellen.

Vastgesteld kan worden, dat de schrijver een eerbiedwaardige hoeveelheid materiaal - er zijn 53 bijlagen - op een aanvaardbare wijze in zijn proefschrift heeft verwerkt en in een presentabele stijl heeft gepubliceerd. Hij heeft een goed boek geschreven.

J. H. van Stuijvenberg

J. M. G. Thurlings, *De Wankele Zuil. Nederlandse Katholieken tussen Assimilatie en Pluralisme* (Nijmegen/Amersfoort, 1971, 209blz., f 18.-).

Wat is een zuil? Thurlings besteedt enkele hoofdstukken aan de beantwoording van die vraag. Na snel enkele hypothesen te hebben onderzocht komt hij zelf tot wat hij een model van pluralisme en assimilatie noemt. Dit model toetst hij vervolgens aan de geschiedenis van de Nederlandse katholieken en deze historische excursie is nog steeds deel van het antwoord op de boven gestelde vraag. Thurlings gelooft, dat de sleutel voor het gedrag van de hedendaagse katholieken in het eigen verleden ligt en dit bepaalt zowel uitgangspunt als conclusie van zijn werk.

Zijn uitgangsdefinitie luidt: 'Verzuiling, alias zuilformatie, is een structuur van parallelle, ten opzichte van elkaar gesegregeerde en gepolariseerde organisatorische complexen, elk op een eigen levensbeschouwelijke grondslag, werkzaam in primair profane sferen binnen een maatschappij die de rechten van het levensbeschouwelijk pluralisme in principe heeft erkend', (p. 12) Met deze definitie neemt hij stelling tegen die sociologen, die de zuil zien als een verticale dimensie van sociale structuur, waarbij een groepsverband ontstaat op levensbeschouwelijke grondslag, dat horizontale bindingen op grond van sociale positie ('klassenbelangen') doorsnijdt. Zijn bezwaar is, dat hier verondersteld wordt, dat pluralisme altijd tot verticale integratievormen leidt. Een raciale groep als de negers in Noord Amerika leert anders. Hier is sprake van een sociale onderlaag en een afgezonderde groep, die aanleiding geeft om te spreken van pluralisme. Discriminatie en economische achterstelling werken samen om de negers in hun ondergeschikte en afzonderlijke positie te houden.

Hebben de Nederlandse katholieken in een analoge situatie verkeerd? De officiële discriminatie tot 1795 en de officieuze lange tijd daarna heeft de katholieken sociaal achtergesteld. Ze konden moeilijk doordringen tot leidende posities. Ze kwamen tekort bij armenzorg en onderwijs. De katholieken behoorden niet in merendeel tot de allerarmsten, maar er was een achterstand in rijkdom en vooral ontwikkelingsniveau vergeleken met de rest van de bevolking. En in de katholieke emancipatiebeweging was het inhalen van deze achterstand een belangrijk motief. Toch weer niet het enige motief. Want waarom kwam de verzuiling van het katholieke volksdeel pas goed op gang toen het succes van de emancipatie - wat de achterstelling betreft - in zicht kwam? In de verzuiling komen an-